

ELS BORBÒNICS VALENCIANS DAVANT LA PÈRDUA DE DÉNIA EL 1705

Enrique Giménez López
Universitat d'Alacant

RESUM

La pèrdua de la plaça de Dénia a l'agost de 1705 va produir un gran impacte al Regne de València, mobilitzant-se una part de la noblesa amb el propòsit de sufocar la revolta camperola i recuperar la ciutat. S'estudien els participants en el suport valencià a Felipe V, les carències d'aqueixa mobilització i les raons del seu fracàs, especialment l'escassa combativitat de les milícies, el trasllat de les tropes regulars a Catalunya, convertida en prioritat per a Felipe V, i el pas del coronel Nebot a l'austriacisme.

PARAULES CLAU:

Guerra de Successió - Felipe V - València - Dénia - Noblesa - Borbònics

La flota aliada, formada per cinquanta navilis anglesos i holandesos, amb 8000 hòmens i el mateix arxiduc a bord, havia partit de Lisboa el 26 de juliol del 1705. Es feia a la mar sense cap propòsit definit, simplement amb la intenció d'adaptar-se a les circumstàncies que anaren presentant-se, però estava en els ànims d'En Carles, del comte de Peterborough (el seu comandant en cap), i de l'almirall adjunt, *Sir Cloudesley Shovell*, encoratjar un alçament popular per terres valencianes i catalanes, en els preparatius del qual havien treballat diversos agents desembarcats en les costes durant les incursions de l'armada aliada del 1704. Ja en aquell any, el virrei de Catalunya Francisco de Velasco tenia informes de la influència creixent dels partidaris de l'arxiduc, que explicaven que la presència d'una gran flota aliada davant les costes del Principat podria fer que molts "*olviden la fidelidad que deben a su Rey*"¹; a la comarca de la Marina havien desplegat una activitat incessant un grup d'individus, entre els quals destacava Francesc Garcia d'Àvila, natural de Gandia, antic batlle de Callosa d'En Sarrià, i que

¹ ALBAREDA, Joaquim (1993): *Els catalans i Felip V*, Barcelona, pàg. 129.

havia realitzat tasques d'agitació des de la primavera del 1704, amb el repartiment de diners i de promeses, a les comarques de la Safor, de la Marina i del Comtat. El virrei Villagarcía tenia notícies que Garcia d'Àvila tenia contactes amb vells integrants de bandositats, com Felipe Pons², amb eclesiàstics del clergat regular i secular, com Mauricio Audienez (clergue de Xàtiva, que havia distribuït cartes signades pel príncep de Darmstadt i nombrosos papers sediciosos), i fins i tot amb “*personas de estimación, de buena calidad y sin mácula*”, com el virrei informava el magistrat Damián Cerdà el maig del 1704³. En la hipòtesi que a Catalunya i a València no es produiria cap agitació popular rellevant que sostenir, l'esquadra havia previst passar a Itàlia per a donar suport al duc de Savoia⁴.

Els preparatius fets pel virrei Villagarcía per a la defensa del litoral valencià estaven llastats per la falta d'efectius. La governació d'Oriola, que comprenia Alacant (considerada “*la plaza más visible del Reino*”), estava sota la responsabilitat de Vicente Falcó Blanes, que aviat passaria a l'Audiència com a magistrat de Capa i Espasa, per a la qual havia estat nomenat el 20 de juny del 1705. Falcó tenia experiència militar i havia servit en el Terç d'infanteria espanyola de *don* Tomás Arias Pacheco entre els anys 1677 i 1680. El 1786 s'havia traslladat a València, i el 1692 el virrei Castelrodrigo li va encarregar la visita de les costes de ponent del Regne amb el propòsit de millorar les fortificacions, especialment el nou recinte exterior que, ordenat pel virrei, s'havia iniciat a Alacant després del bombardeig de la plaça per l'esquadra francesa el juliol del 1691, especialment el nou baluard de Sant Carles per a la defensa del raval de Sant Francesc⁵.

El maig del 1699, Falcó va ser designat per Carles II administrador de la Reial Hisenda a la ciutat d'Alacant, i el 1700 el president del Consell de Castella Manuel Arias Porres, i el corregidor de Madrid Francisco Ronquillo el van comissionar perquè organitzara la remissió a Madrid del gra desembarcat a Alacant per a l'ajut a la Cort. El setembre del 1700 va ser nomenat governador d'Oriola i, malgrat que el càrrec tenia una durada triennal, li va ser renovat el 10 d'octubre del 1703, i va continuar fins el 27 de novembre del 1705 que, atenent la seua salut tan delicada, se li va donar plaça a l'Audiència de València. Durant el seu mandat les costes de la governació oriolana van ser visitades per l'armada aliada els anys 1703, 1704 i 1705, i el mateix Falcó va descriure en un llarg memorial tots els tràfecs viscuts en aquest trienni: el 1703 va tenir notícia per Vicente Tous, castellà del Castell d'Altea, “*que la Armada enemiga ancoraba con intención de hacer aguada en aquel río, y que se hallaba sin pólvora para oponerse a sus designios; le socorrió desde luego con cuanto le pidió*”.

El 1704 va poder conèixer per uns desertors que l'armada angloholandesa es dirigia a Barcelona, per la qual cosa “*dispuso el aviso de todo a D. Francisco Velasco, Virrey y Capitán General de aquel Principado*”,

² Felipe Pons havia format part dels Cruanyes al final dels anys 70, i s'havia fet famós en fugir el desembre del 1678 de la Torre dels Serrans després de provocar una explosió, a GARCIA MARTINEZ, Sebastián (1991): *Valencia bajo Carlos II*, Villena, pàgs. 208-209.

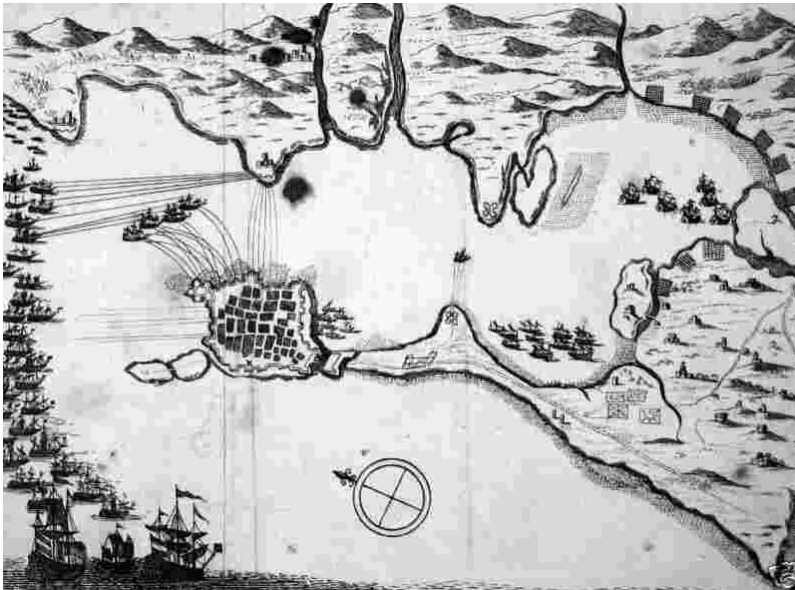
³ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.438 *Damián Cerdà al Virrey de Valencia*, Altea 28 de maig del 1704.

⁴ FRANCIS, David (1975): *The first Peninsular War, 1702-1713*, London, pàgs. 174-176.

⁵ ROSSER LIMIÑANA, Pablo (1990): *Origen y evolución de las murallas de Alicante*, Alicante, pàgs. 101-116.

i igualment va poder informar el comte de Tolosa de les accions que preparava la flota aliada sobre Ceuta i sobre Màlaga⁶, gràcies a les dades que li van subministrar quatre desertors anglesos “y con su relación se logró, no sólo la noticia cierta de las ideas de los enemigos y calidad de su armamento, sino también la resolución del combate que se vio en las costas de África, sobre Málaga”. Aquell any 1704 van desembarcar a Alacant uns 100 irlandesos enviats per Lluís XIV que es dirigien a combatre a Portugal, a qui el governador va haver de proporcionar queviures perquè pogueren reprendre el viatge. Des d’Alacant Falcó va remetre munició i pólvora a Cadis, a Màlaga i a Gibraltar, i va procurar mantenir en condicions de combat la milícia local mínima que havia de defensar la plaça davant un atac anglohollandès possible. El 10 d’agost del 1705, segons el seu testimoni⁷, “anclaron en aquella Playa seis bajeles a vista de las Armadas de Inglaterra y Holanda, y desembarcado un cabo solicitó, por el medio de unos pliegos del Archiduque de Austria, que diese la obediencia, y en medio de hallarse sin prevención y sin Milicia, se portó tan valeroso que no quiso recibirles, sin dar otro contento que el de la prontitud de derramar toda su sangre en defensa de la Plaza que V. M. le había encargado. Otro pliego llegó a sus manos, que dijeron ser del Príncipe de D’Armstad, y sin abrirle, no menos animoso, se pasó a las del Marqués de Villagarcía para que le dirigiese a las de V. M.”⁸

Per a la plaça de Peníscola, Villagarcía havia designat el General d’artilleria Jaime Borràs, cavaller de l’orde de Montesa, considerat com a indicat per a aquella comesa “por su habilidad, parentesco con muchos

Atac a Cadis, any 1702. Gravats de Rieghel, 1710

⁶ VARGAS-MACHUCA, Teodosio i José Antonio RUIZ (2001): “Consecuencias de la Guerra de Sucesión en Ceuta”, en *La Guerra de Sucesión en España y América*, Sevilla, pàgs. 183-204, y Vicente BACALLAR (1957): *Comentarios de la Guerra de España*, Madrid, pàgs. 74-75.

⁷ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.450 *Memorial de D. Vicente Falcó Blanes de Belaochaga*.

⁸ Les cròniques borbòniques van subratllar aquest gest de fidelitat, i la carta de fidelitat enviada a la ciutat per Felip V el 28 d’agost del 1705 afirmava que “tendré presente estos obsequios para favorecerlos y honrarlos”. Reproduïda en la crònica del jesuïta Juan Bautista MALTÉS (1991): *Ilice ilustrada. Historia de la muy noble, leal y fidelísima ciudad de Alicante*, edició de Mª Luisa Cabanes, Alacant, ff. 391-391v. També hi ha una referència d’aquest passatge a Joaquim E. LOPEZ I CAMPS (2005): “La invasió austracista del Regne de València (1701-1705)”, *Afers*, núm. 5, pàgs. 521-540.”.

*caballeros del Maestrazgo y de Morella y tener su hacienda en Benicarló*⁹”, i que ocuparia el càrrec de regidor, per la classe de cavallers, en el primer ajuntament borbònic de València el 1708¹⁰.

Per a la vigilància d’Altea, que havia destacat per la desafecció els anys 1703 i 1704, va ser anomenat el magistrat Andrés Montserrat Crespí de Valldaura, amb experiència en la repressió del bandolerisme en els 16 anys que va ocupar la governació de Castelló durant el virregnat del Marqués de Castelrodrigo¹¹. Ja el 1703, sent magistrat de l’audiència foral, va ser enviat per Villagarcía per a salvaguardar totes les places marítimes de la Marina davant la presència en aquell litoral de l’armada aliada, “*disponiendo las tropas de su socorro, la distribución de ellas, y las demás providencias de su defensa*”. En aquesta nova ocasió va rebre el despatx de governador d’Armes per a passar a les marines d’Altea, per ser el partit més exposat a la invasió i desembarcament dels enemics i, segons el seu testimoni, “*a sus expensas, se mantuvo en ellas cuatro meses, despreciando los riesgos de ser sorprendido, a que tantas veces estuvo aventurado, embarazándoles sus correrías y quitándoles el comercio todo el tiempo que estuvieron con su gran Armada ancorados en aquella Bahía, en cuya ocasión, no sólo observó sus movimientos, sino que descubrió sus determinados designios contra Denia y Barcelona, lo que dando con anticipación a sus ejecuciones los avisos, fue servido V. M. informando de todo, manifestarle su Real gratitud, por medio del Duque de Montalvo, presidente entonces del Consejo de Aragón*¹²”.

La defensa de Dénia va ser encomanada al sergent major de València Pascual de Còrdova, que havia de compatibilitzar el comandament amb la procuradoria general del marqués de Dénia, Pascual de Perellós i Aragó. Havia de substituir el governador militar de la plaça, Felipe Antonio Gavilà, relleu que no es va produir per precipitar-se els esdeveniments. Era aquest un nomenament, com els altres d’abans, merament formal ja que la disponibilitat d’efectius en mans de les autoritats borbòniques era pràcticament nul·la, i de la imminència d’una revolta en les proximitats de Dénia era conscient el mateix virrei, com ho testimonia un escrit que Villagarcía va remetre el 28 de juliol del 1705 a Juan Bautista Pérez Roca, secretari del Consell d’Aragó, amb una referència als esdeveniments de la Segona Germania de 1693: “*...pues los mal vivientes que ahora, por temor de su rigor, habitan los montes y cuevas, en lo más fragoso y oculto del Reino, si llegare el caso de la turbación que causaría cualquier novedad de desembarco, viendo ocupados a los ministros en la mayor importancia de la defensa, ejecutarían lo que en tras ocasiones se ha experimentado, y tomarían cuerpo y avilantez para dejarse ver en lo llano más vecino a esta ciudad, como sucedió en 1690, 1691 y 1692 por el bombardeo de Alicante*¹³”.

En el volum primer de la seua *Historia Civil de España*, el franciscà

⁹ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.473 *Villagarcía a Juan Bautista Pérez Roca*, València 28 de juliol del 1705.

¹⁰ GARCIA MONERRIS, Encarnación (1991): *La Monarquía absoluta y el municipio borbónico*, Madrid, pàg. 109, y María Fernanda MANCEBO (1978): “El primer ayuntamiento borbónico de la ciudad de Valencia”, *Estudios de Historia de Valencia*, València, pàgs. 293-307.

¹¹ GARCIA MARTINEZ, Sebastián: *Op. Cit.* p. 253.

¹² A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memorial de D. Andrés Montserrat Crespí de Valldaura*.”

¹³ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.473 *Villagarcía a Juan Bautista Pérez Roca*, València 28 de juliol del 1705.

alacantí Nicolás Belando va deixar un testimoni breu de la manera en què “*se perdió la famosa ciudad de Denia*”, l’agost del 1705. Tal com preveia el virrei, aquesta presència de l’armada aliada a la costa de la Marina va produir un gran impacte i “*se conmovieron los pueblos*”, de manera que es declararen a favor de l’arxiduc tant Ondara com altres 20 llocs de la comarca amb el resultat de la formació d’una tropa, qualificada de “ridícula” per Belando, “*porque los más iban con alpargatas de esparto, sin medias, en cuerpo de camisa, unos con zurrones, otros armados con palos, y otros con escopetas*”¹⁴, i que Miñana va descriure com formada per “*la hez de la población*”, “*vagabundos sin patria, sin casa, sin raíces, los más dispuestos a los desórdenes y los crímenes*”¹⁵. L’austriacista Francisco de Castellví va donar també relació dels successos de Dénia, i va subratllar la impossibilitat de defensa de la plaça; l’almirall Shovell va amenaçar de bombardejar la ciutat, i les autoritats dianeres, que sabien que “*la ciudad ni castillo no tenían soldados ni municiones, dos lienzos de la muralla del castillo arruinados y solo cinco pequeños cañones*”¹⁶, es van decidir per la rendició, el governador de la qual va ser tot seguit Joan Baptista Basset¹⁷.

La presa de Dénia a mitjan agost, i fins a l’arribada a la comarca tropes de cavalleria comandades pel mariscal de camp Luis de Zúñiga en els primers dies de setembre, va mobilitzar una part de la noblesa valenciana. Entre els nobles titulats que van acudir en suport del virrei es trobaven el comte de Cervelló, el marquès d’Albaida i el seu fill el comte de Bunyol, el comte de Vilanova i el marquès de l’Escala.

Pel que fa el primer, Juan Castellví Coloma, comte de Cervelló i governador de València, va acudir a Gandia amb un contingent de soldats reduït¹⁸. Castellví, a qui els austriacistes van segrestar la vila d’Orpesa i el lloc de Jorques, i que seria premiat el 1708 amb el títol de regidor de València, es passaria el 1710 a l’austriacisme¹⁹ (com va fer també l’arquebisbe Folch de Cardona, família d’ell, que es va exiliar a Viena el 1713 i va assolir la Grandesa d’Espanya²⁰ i un lloc de conseller de la secretaria de la negociació de Sicília el 1720, quan aquell regne va ser incorporat a la corona austríaca²¹).

En segon lloc, Ximén-Peris Milà d’Aragó i Mercader, marquès d’Albaida, ja havia intervingut amb 800 hòmens, pagats a costa d’ell, en la repressió de la Segona Germania del 1693. La seua edat avançada no li va permetre acudir a sufocar la revolta de Dénia, però va enviar el seu fill, el comte de Bunyol, amb dues companyies de milícies, una d’infanteria i una altra de cavalleria, amb 50 infants i 30 cavalls respectivament, mentre que son pare va aportar 50 doblons per a la remunta de cavalleria²² (el germà del marquès d’Albaida, Vicente Milà d’Aragó, cavaller de l’orde de Sant Joan de Jerusalem i comanador d’Encinacorba, a l’Aragó, va participar en la companyia que comandava el seu nebot, el comte de Bunyol, malgrat que li mancava un peu, que va perdre en un combat naval contra els algerians,

¹⁴ BELANDO, Nicolás (1740): *Historia civil de España, sucesos de la guerra y tratados de paz, desde el año de mil setecientos, hasta el de mil setecientos y treinta y tres*, Madrid, Vol. I, pàg. 185.

¹⁵ MIÑANA, José Manuel (1985): *La Guerra de Sucesión en Valencia*. Edició de F. J. Pérez i Durà i J. M. Estellés i González, València, pàgs. 43-44.

¹⁶ CASTELLVI, Francisco de (1998): *Narraciones históricas*, Madrid, vol. I, pàg. 649.

¹⁷ CERVERA TORREJON, José Luis (2003): *Basset: mite i realitat de l’heroi valencià*, València, pàgs. 80-81. També, Jordi QUEROL (1991): *Juan Baptista Basset. Militar i Maulet*, València, pàgs. 46-47, i Roque CHABÁS (1886): “Basset y la Guerra de Sucesión”, *El Archivo I*, pàgs. 105-107, 113-115, 120-123 i 129-131.

¹⁸ PEREZ APARICIO, Carmen (1994): “La Guerra de Sucesión en España”, *La transición del siglo XVII al XVIII*, vol. XXXVIII de la Historia de España de Ramón Menéndez Pidal, Madrid, pàgs. 392-393.

¹⁹ FELIPO ORTS, Amparo (2005): “La repercusión de la política de confiscaciones de Felipe V sobre D. Juan Basilio de Castellví, conde de Cervelló y marqués de Villatorcas”, *Estudios* núm. 31, pàgs. 253-268.

²⁰ MORENO MEYERHOFF, Pedro (2004): “Los Grandes de España creados por el Archiduque en la Corona de Aragón”, Eliseo SERRADO ed.: *Felipe V y su tiempo*, Zaragoza, vol. II, pàgs. 363-403.

²¹ ALCOBERRO, Agustí (2002): *L'exili austracista (1713-1747)*, Barcelona, pàgs. 127 i 176 i Virginia LEON (2003): *Carlos VI. El emperador que no pudo ser rey de España*, Madrid, pàg. 269.

²² A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memorial del Marqués de Albaida*.

enfront de Dénia, en els temps de Carles II).

En tercer lloc, el comte de Vilanova, Jerónimo Vallterra Blanes i Brizuela, cavaller de Montesa i comanador de Burriana, va rebre ordres del virrei Villagarcía el 18 d'agost del 1705 per a passar a la Marina però, segons el seu testimoni, "*cuando llegó encontró la mayor parte de aquellos lugares perdidos, y que sólo se mantenía bajo el dominio de V. M. la villa de Xávea*", i va passar-hi per a defensar-la, però que va quedar aïllat per haver tallat els austracistes tota comunicació possible amb València. Només va abandonar Xàbia quan va arribar el tinent general José de Salazar a Gandia, que venia d'Almansa, el 8 de setembre, i s'hi va posar sota les ordres d'ell. Al remat, també es va sumar a les tropes de Salazar el marqués de l'Escala, que seria premiat per la seua fidelitat amb una regidoria en el primer ajuntament borbònic de València²³.

Un paper destacat en els intents frustrats per a recuperar Dénia va ser dut a terme pel magistrat Andrés Montserrat Crespi de Valldaura que, com ja hem assenyalat, havia estat designat pel virrei governador d'armes en la Marina. Durant quatre mesos va intentar, amb els recursos escassos a la seua disposició, impedir primer la revolta i, posteriorment, col·laborar en la repressió. La seua primera missió va ser informar el virrei dels moviments de l'armada aliada, donant avís de l'atac a Dénia. Una vegada ocupada la ciutat pels austracistes, "*recogió las milicias de aquel Partido, y con ellas acudió a Gandia, se incorporó con el Maestre de Campo Conde de Cervellón, y con unas y otras contuvieron a los sediciosos para que no se extendieran a los lugares de la Ribera, y con orden especial del Marqués de Villagarcía asistió al Mariscal de Campo D. Luis de Zúñiga*²⁴". Al capdavant de les milícies que estaven a càrrec d'ell va acudir a Gandia, i va intentar que la sublevació no s'escampara cap a terres de la Ribera del Xúquer, sense massa èxit però, perquè les milícies, "*flacas y malhumoradas*", eren inútils per a intentar qualsevol acció militar. Quan van arribar les tropes de cavalleria del mariscal de camp Luis de Zúñiga, amb 1800 soldats, a principi de setembre del 1705, tots els esforços van estar dirigits a evitar l'extensió de la revolta, i l'oïdor Montserrat va col·laborar en la presa del Port de Sagra i del llit del riu Molinell, "*arrojando y deshaciendo el cuerpo de sediciosos que le ocupaban*". No obstant això, el problema de les milícies que comandava Montserrat semblava no tenir solució, perquè va fracassar en els intents de recompondre aquelles companyies que havien desertat. L'arribada el 9 de setembre del tinent general José de Salazar va obrir una esperança en el magistrat Montserrat i en el mateix virrei, per a qui "*con él mudará semblante la temeridad de los sediciosos*²⁵". En la seua ressenya d'aquells dies, Andrés Montserrat feia esment a la seua intervenció en l'atac frustrat a Dénia de l'11 de setembre, en què van incendiar el raval de la ciutat²⁶ un dia abans que Salazar i Zúñiga abandonaren el territori valencià

²³ A. H. N. *Consejos* Llibre 2494, ff. 46v-47 *Título de Regidor, por la clase de Caballeros, al Marqués de la Escala*.

²⁴ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memorial de D. Andrés Montserrat Crespi de Valldaura*.

²⁵ A. H. N. *Leg. Consejos* 18.743 *Villagarcía a Grimaldo*, Valencia 7 de septiembre de 1705.

²⁶ CERVERA TORREJON, J. L. (2005): "Dénia assetjada durant la Guerra de Successió", en *Aguaites* núm. 22, pàgs. 33-47.

amb destinació Catalunya, prioritat real per al govern borbònic des del desembarcament aliat en les proximitats de Barcelona. Deia Montserrat: *“pasaron a Denia a incendiar sus arrabales, en cuyas diligencias, como en las demás que motivaron las turbaciones del Reino, llevé la mayor parte del trabajo, y fue tan excesivo que quebrantó gravemente mi salud”*. Probablement, la mancança de combativitat de les seues milícies cada vegada més minvades va ser determinant en la postració del magistrat. Segons el testimoni de Zúñiga un dia després de l'últim atac a Dénia, *“las milicias, así de caballería como de infantería, no valen cosa ninguna, ni se puede fiar de ellos cosa ninguna”²⁷*. Quan va caure València, Andrés Montserrat, encara convalescent, va abandonar la ciutat, va deixar mare, dona i fills en un convent, i les seues propietats van ser confiscades per les noves autoritats. Va acudir a Requena, seguint instruccions del president del Consell d'Aragó per a posar-se a les ordes del nou virrei, el duc d'Arcos, designat per a aquell càrrec el novembre del 1705: *“por mantener la debida lealtad y amor al Real servicio de V. M., se salió luego de la ciudad, abandonando madre, mujer e hijos y todo el caudal de sus mayorazgos, y acudiendo a la villa de Requena, señalada Plaza de Armas, pudo entender por diferentes cartas del Presidente, conde de Frigiliana, le había sido a V. M. agradable este real servicio, y que igualmente lo sería permanecer el suplicante en aquella Plaza para asistir a su Comandante, y al Virrey duque de Arcos, como lo hizo a todas horas, bajando al campo y a otros lugares del Reino, manteniéndose en la frontera hasta que el conde las Torres volvió a estos parajes con las tropas”²⁸*.

També va acudir a la Marina Pedro Corbí, u dels borbònics valencians més destacats. Natural d'Ibi, a la Foia de Castalla, va anar amb una companyia de 100 infants, la gran part a costa d'ell, en conèixer la sublevació de Dénia, i la va mantenir durant el temps que va durar el blocatge de la ciutat a les ordres del mariscal Luis de Zúñiga, *“hasta que el rebelde D. Rafael Nebot le hizo prisionero, llevándole en compañía de Basset a Valencia, y le quitó pasados de 400 doblones”*. Corbí va poder escapar, i va tornar a prendre les armes a favor del rei Felip. Segons el memorial llarg on resumia els seus serveis a la causa borbònica, Corbí va dedicar els seus esforços a encoratjar *“a muchos que en diferentes lugares del Reino vivían*

²⁷ A. H. N. Consejos Leg. 18743 Zúñiga a Villagarcía, Camp de Dénia 12 de setembre del 1705.

²⁸ A. H. N. Consejos Leg. 18476 Memorial de D. Andrés Montserrat Crespi de Valldaura.

*con gran recelo y temor de los sublevados, y en particular lo ejecutó desde luego con la villa de Xixona, a cuyo socorro acudió con más de 1.000 hombres que entre sus parientes y amigos pudo juntar a su costa, ahuyentando y haciendo dejar el sitio de dicha villa al rebelde Francisco de Ávila con muerte de algunos y prisión de más de 40, que se llevaron a Villena. Que también acaloró con su gente al obispo de Cartagena, y obligó a los sediciosos a dejar el bloqueo de Alicante, y los lugares de San Juan, Muchamiel y Relleu, y agregando a más gente de los lugares de su conocimiento prosiguió en asistir al obispo hasta la villa de Onteniente, donde se puso sitio formal, siendo de los primeros que avanzaron y entraron a rendir aquella Villa, desde donde se retiró al Campo de Villena, después de haber puesto muchas villas y lugares a la obediencia de V. M., en cuyo intermedio, juntándose gran número de sediciosos que volvieron a reincidir a persuasiones de Ávila y de D. Juan Bautista Tárrega de Xátiva, se apoderaron sin resistencia nuevamente de dicha villa de Onteniente, y se pasaron a invadir la villa de la Fuente de la Higuera, con cuya noticia esforzó sus milicias, y con las de Villena y obispo, que se hallaban allí, acudieron y libertaron dicha villa poniendo en precipitada fuga a los enemigos, matándoles hasta quince sin otros muchos heridos, y apresándoles dos cañoncitos que traían, esperando muy en breve volver a recobrar a Onteniente, y adelantarse en mayores progresos del Real servicio de V. M., en medio de haber consumido todo su caudal, y empeñándose en muchas cantidades, y haberle quitado los sediciosos 2.000 cabezas de ganado, siendo público y notorio²⁹”. La seua actuació destacada li va valdre ser nomenat governador militar amb el grau de coronel i, des del juliol del 1709, corregidor de Xixona, elevada a la categoria de ciutat i convertida en cap d’u dels nous *corregimientos* per la lleialtat a la causa de Felip V³⁰.*

²⁹ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.450 *Memorial de D. Pedro Corbí*, 6 de març del 1706.

³⁰ *Reial Decret* que concedeix el Títol de Ciutat a la vila de Xixona, per “las circunstancias tan apreciables de honor, lustre y nobleza que la asisten, y a lo que ha gastado en la manutención y alojamientos repetidos de mis Reales tropas, y a lo mucho que ella y sus hijos solicitaron la defensa de la plaza y castillo de Alicante, y exponiéndose varias veces por introducir en ella los socorros necesarios, al evidente riesgo de la vida, además de servirme a expensas propias dentro de su castillo, donde murieron algunos durante el penoso y porfiado sitio que padeció; y atendiendo también a la especialísima fidelidad con que en todos tiempos se ha mantenido dicha villa, y que tan constantemente lo ha acreditado en las turbaciones de dicho Reino de Valencia, siendo una de las primeras ciudades y villas de él que tomó las armas en su defensa por singularizarse en el afecto y amor a mi Real Persona”, en A. H. N. *Consejos Libro 2.494*, ff. 157v-161, *Buen Retiro*, 20 de juny del 1708.

³¹ L’anomenat *Terç d’Ontinyent*, CERVERA TORREJON, J. L.: *Op. Cit.*

Igual que Corbí, amb hòmens procedents de la Foia de Castalla, també van acudir a la Marina gent d’Ontinyent, sota l’auspici de Gaspar Juan Sancho i els seus fills Jerónimo i José³¹. La família Sancho ja havia col·laborat en la repressió de l’alçament camperol del 1693 amb hòmens i amb diners. En aquell any, Gaspar Juan Sancho va enviar el seu fill Jerónimo amb gent a costa d’ell per a col·laborar amb el governador de Xátiva Ventura Ferrer en els esforços per a sufocar la sublevació “*de los nuevos pobladores de la Marina contra los dueños de los lugares por no pagarles sus derechos*”. El 1705, quan va arribar a Ontinyent la notícia de la presa de Dénia, Gaspar Juan Sancho, que ja tenia 80 anys, va tornar a enviar els dos fills a Gandia amb gent a costa d’ell i com a capitans de milícia. Quan García d’Àvila va voler prendre Ontinyent el desembre del 1705, “*para que esta se mantuviese siempre a la justa obediencia de V. M., ofreció a la villa todos sus bienes para que, a sus costas, viniesen socorros de los lugares vecinos de Castilla, usando ésta sólo de una porción de dinero para mercar pólvora y balas. Pero como la mayor parte de aquel pueblo se hallaba infecto y codicioso*

del robo, fue ninguna su resistencia, y quedó ocupada la villa por los sediciosos". Els fills van passar a Villena, on es van incorporar a les tropes del bisbe de Cartagena Belluga, i amb aquestes van recuperar Ontinyent, *"por estar ocupadas de los enemigos todas las puertas de la villa"*. Va ser en aquell moment quan van poder traure les seues famílies i enviar-les a Castella. Van participar posteriorment en la presa d'Alzira i en el setge de Xàtiva; també van col·laborar en la *"tala y quema de su huerta y lugares"*. El patriarca familiar deia en u dels seus memorials que sa casa i família havia estat *"la más ojerizada y maltratada de los rebeldes, pues en el saco que padeció perdió, de bienes muebles, ganados y frutos de sus cosechas el valor de 30.000 rls."*, a més de les rendes que han quedat en mans enemigues *"que importan mil doblones cada un año"*, que procedien d'un cens de 24.000 reals i de diferents cases i hisendes³².

La família Ros també es va destacar en l'adhesió a Felip V en els primers dies de la revolta. Dionisio Ros Castellví, natural i veí de València, cavaller de Montesa i baró d'Almiserà, era auditor general de les tropes poquíssimes que hi havien a València el 1705. Va passar a combatre la revolta a Dénia, i va ser fet presoner a Gandia, i consegüentment hom va saquejar les seues propietats. Els seus fills Francisco i Jerónimo Ros Malferit van estar a les ordres del tinent general Salazar i del mariscal de camp Zúñiga en les accions que es van dur a terme per a intentar recuperar Dénia, i posteriorment van formar part del regiment format per Pedro Corbí³³.

Tomás March Vives, baró de la Pobla Llarga, a la Ribera Alta, quan va tenir notícia de la presa de Dénia va acudir a la Marina amb 12 vassalls muntats i es va posar a les ordres de Francisco Rocafull, governador de Xàtiva, i posteriorment a les del tinent general Salazar, i va intervenir en l'incendi del raval de Dénia³⁴. Quan es va perdre la capital, March es va unir a les tropes del comte de les Torres, i va ser guia de Mahony *"como inteligente y experimentado en aquel País"*, i va poder formar una companyia d'infanteria, amb patent de capità per a Miguel Jacinto Gisbert. Va haver de refugiar-se a Madrid, amb la dona i família, i deia en el seu memorial de sol·licitud d'auxili que havia *"vendido hasta los caballos"*, per la qual cosa suplicava el títol de marquès, que se li va denegar.

També va intervenir en l'atac frustrat a les muralles de Dénia el cavaller valencià Pedro Luis Blanquer. Home experimentat en la milícia, perquè havia servit durant 15 anys en els exèrcits de Catalunya i d'Extremadura durant el regnat de Carles II, va ser enviat per Villagarcía a Dénia després del desembarcament aliat amb instruccions per a *"poner en armas a la gente de aquellos contornos, como lo ejecutó, y por encargo del mariscal de campo D. Luis de Zúñiga desalojó a los rebeldes de los Puertos de Sorel y Sagra, de cuya ejecución volvieron a la debida obediencia de V. M. todos los lugares hasta las murallas de Denia, donde asistió a la quema de su*

³² A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memorial de D. Gaspar Juan Sancho*. Va passar al Consell d'Aragó el 24 de desembre del 1706. També memorials de Jerónimo Sancho i José Sancho a A. H. N. *Consejos Leg.* 18.450.

³³ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memoriales de Francisco y Jerónimo Ros Malferit*.

³⁴ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memorial de D. Tomás March Vives*. Va passar al Consell d'Aragó el 7 de març del 1707.

*arrabal, retirándose después, y con nuevo orden pasó a la villa de Vinaroz, lugar de frontera, porque se había entregado Tortosa a los rebeldes, la que encontró poseída y guarnecida de enemigos, lo que avisó a dicho Virrey, y se le mandó pasase al castillo de Morella, aplicándose dos meses a su defensa*³⁵”.

Va acudir, així mateix, als voltants de Dénia, el cavaller valencià José Cardona Pertusa, però després de la retirada de Salazar a Catalunya va tornar a València, i allí va participar en les tasques de vigilància nocturna de la ciutat fins que va fugir a Utiel amb la dona i família i, posteriorment, després de “*divagar por varios lugares de Castilla*”, va arribar a Madrid. Les seues quatre heretats, “*de las mejores de la Huerta de Valencia*”, van ser saquejades i va calcular-ne les pèrdues en més de 6000 doblons³⁶.

Va patir igualment el saqueig del seu senyoriu, pròxim a Dénia, Antonio Salcedo Vives, germà del magistrat de l’audiència foral Bruno Salcedo. Senyor del lloc de Pamis, en la Governació de Dénia, quan va ser presa per Basset la plaça, “*absolutamente le quemaron la almazara donde se hace el aceite, que valía dos mil ducados de plata, y le destruyeron y robaron su hacienda y cosecha de diversos frutos que importaba más de 3.500 pesos*³⁷”.

Lloc de Pamis

Algun eclesiàstic va acompanyar com a capellà les milícies mobilitzades per a recuperar Dénia. És el cas de Jacinto Traber, un sacerdot d’Ontinyent, que va assistir espiritualment els milicians del regiment format per Gaspar Juan Sancho, on el seu germà Mateo Traber era capità. Els dos, després de romandre quaranta dies als voltants de Dénia, van decidir passar a servir en les tropes del bisbe Belluga, i van participar en el saqueig d’Oriola. Traber va caure pres a Xàtiva, durant l’assetjament al comte de les Torres, i va estar empresonat dos mesos “*con una cadena al cuello y grillos en los pies*”, però va aconseguir, al remat, la llibertat gràcies a les gestions del vicari general, que va fer valdre la seua condició de sacerdot³⁸.

La marxa de les tropes de Salazar i Zúñiga a Catalunya des dels

³⁵ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.450 *Memorial de D. Pedro Luis Blanquer.*

³⁶ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memorial de D. José Cardona Pertusa.* Va passar al Consell d’Aragó el 9 de març del 1707 i va obtenir el títol de regidor de la ciutat de València el 13 de desembre del 1707. A A. H. N. *Consejos*, llibre 2.494, ff. 46v-47.

³⁷ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memorial de D. Antonio Salcedo Vives.*

³⁸ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.450 *Memorial de Jacinto Traber.*

voltants de Dénia el 12 de setembre del 1705, va significar el colp de gràcia per als borbònics valencians³⁹. Ho sabien les autoritats borbòniques, perquè el virrei havia transmés al tinent general Salazar el 10 de setembre que la seua marxa implicaria la pèrdua de València “*en pocos días*”⁴⁰, i el seu pronòstic sobre l’esdevenir immediat era necessari: “*este Reino se perderá sin poder remediarlo porque el bloqueo de Denia no podrá mantenerse, la gente del País se volverá a sus casas, los lugares sublevados, aunque algunos se hayan reducido habiéndose su gente refugiado a las montañas, bajará después de apartado el peligro, más obstinada con la irritación del castigo para intentar y lograr cuantos insultos le facilitare no hallar oposición, pues la gente de las Milicias no le hará ninguna por su calidad y deserción, porque quizá se hará de su parte*”. També eren conscients del que ocorreria els caps militars: per al mariscal de camp Luis de Zúñiga, l’orde d’alçar el setge a Dénia i traslladar-se a Catalunya li havia causat una gran pena, perquè “*casi todos los lugares del Marquesado que se habían apartado de la obediencia del Rey Nuestro Sr. han vuelto a tomarla como antes, y muchos de los desengañados de las promesas falsas que les había dado Basset, si hubiéramos durado aquí algunos días no dudo se nos hubiera entregado Denia, aún con la mala disposición que tenemos de todas cosas hallarnos solos con cien caballos de las Guardias de S. M. y un Regimiento nuevo de caballería de trescientos y tantos hombres*”⁴¹.

L’orde donada a les milícies del Grau i de Moncofa perquè passaren a les proximitats de Dénia va ser inútil, ja que les desercions van augmentar amb aital intensitat que no va quedar més remei que llicenciar-les. Només es va permetre que un regiment de cavalleria de les tropes de Salazar quedaren a València, prop de Nules, a les ordres del coronel Rafael Nebot. Quan els últims contingents de Salazar van creuar la frontera amb l’Aragó, en direcció a Lleida, el 29 de setembre, només el regiment de Nebot i dos esquadrons de cavalleria al comandament de Luis de Zúñiga als voltants d’Altea, van quedar en territori valencià com a força regular. Al principi d’octubre, un altre regiment de cavalleria, a les ordres del coronel marquès de Pozoblanco, va arribar a les proximitats de Vinaròs. S’estudiava al començament de novembre la possibilitat d’alçar, a càrrec del regne, dos regiments d’infanteria de 500 hòmens, i es va ordenar la partida el 15 d’aquest mateix mes⁴². Però tot va ser de bades.

El desembre, el coronel Rafael Nebot es va passar al ban austracista a Ondara, juntament amb el seu regiment, i va empresonar Luis de Zúñiga, i a mitjan d’aquell mes la seua cavalleria flanquejava els llauradors mobilitzats per Basset que es dirigien a la presa de la capital. Els valencians lleials que havien col·laborat en els intents per a recuperar Dénia i sufocar la revolta, van intentar defensar València. El testimoni de Gaspar Castellví Grau i Arellano, baró de Benafer i Erragudo, és il·lustratiu d’aquest intent desesperat

³⁹ PEREZ APARICIO, Carmen (1981): *De l’alçament maulet al tromf botifler*, València, pàgs. 42-43.

⁴⁰ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.473 *Villagarcía a Salazar*, València 10 de setembre del 1705.

⁴¹ A. H. N. *Ibidem*, *Luis de Zúñiga a Villagarcía*, Camp de Dénia 12 de setembre del 1705.

⁴² A. H. N. *Ibidem*, *Real Orden de S. M. a los Comunes de la ciudad y Reino de Valencia*, 15 de novembre del 1705.

i condemnat al fracàs: “El Virrey pidió a la nobleza de la ciudad de Valencia un donativo de caballos para aumentar el número de los que tenía en sus guardias; entregué para dicho efecto uno equipado, y así mismo hallándome al tiempo que se entregó dicha ciudad en la asistencia de dicho Señor, me puse a caballo haciendo cuerpo con los demás Caballeros que tomaron las armas acudiendo a diferentes sitios de dicha ciudad donde amenazaban los mayores riesgos de la sublevación, y especialmente en la puerta de San Vicente, donde consistía el mayor y más crecido número de los sublevados que solicitaban la rendición”. “Y habiendo sucedido el doloroso trance de haberse perdido dicha ciudad de Valencia, renuncié al cargo de Capitán de Infantería de una de las Compañías de la milicia efectiva de ella, y hallándome perseguido de algunos cabos de dicha sublevación, y con la noticia de que me buscaban para prenderme por no querer condescender a ser de su parcialidad, me fue preciso desamparar mi casa y refugiarme en la de la Santa Inquisición de dicha ciudad con mi mujer, aunque enferma, siguiéndose a esto haberse ocupado los enemigos dicha mi casa, y llevándose todas las alhajas, coches, mulas y otras caballerías que tenía⁴³”. Les noves autoritats li van segrestar els senyories⁴⁴, cinc alqueries, “con sus casas y heredades en la Huerta de Campanar, cerca de dicha ciudad de Valencia, que es lo más precioso y estimable de aquel Reino; otra heredad, con su casa, en el lugar de Foyos, con las tercias y derecho de morabatí del que gozó por especial merced a sus antepasados; otra heredad y dos casas de campo en el lugar de Albal; otra en el lugar de Burjasot y en el de Torrente; otras dos casas, con una heredad muy considerable, además de las alhajas y frutos que tenía en alguna de estas posesiones, de forma que después de lo perdido y saqueado la renta que importan estos bienes llegará a cuatro mil pesos anuales con que me mantenía con el lucimiento correspondiente a mi calidad, con coches tiro de cuatro mulas, dos caballos y crecida familia, hallándome al presente sin medios algunos con que poderme mantener, añadiéndose la falta de salud mía y de mi mujer, como es público⁴⁵”. Començaven les penúries de l'exili per als valencians borbònics. Segons les estimacions del Consell d'Aragó efectuades al final del 1706⁴⁶, van ser 433 els que van abandonar el Regne i es van refugiar a Madrid, encara que el nombre, en realitat, va ser molt més alt. El triomf d'Almansa posaria el final a un període on els lleials a Felip V van viure en condicions de misèria i d'incertesa, i amb aquesta victòria es va obrir un temps esperançat, replet de possibilitats per a obtenir gràcies i mercès que premiaren una fidelitat posada a prova en la conjuntura tan difícil del 1705.

⁴³ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memorial de D. Gaspar Castelví Grau Arellano*. Madrid 13 de desembre del 1707.

⁴⁴ PEREZ APARICIO, Carmen (1991): “La política de represalias y confiscaciones del Archiduque Carlos en el País Valenciano, 1705-1707”, a *Estudis* núm. 17, pàgs. 149-196.

⁴⁵ A. H. N. *Consejos Leg.* 18.476 *Memorial de D. Gaspar Castelví Grau Arellano*. Madrid 13 de desembre del 1707.

⁴⁶ A. H. N. *Consejos Leg.* 17.827 *Nómina de las Dignidades, Ministros, Caballeros, Religiosos y Particulares del Reino de Valencia que, por no sujetarse a otro Dominio que al de la Majestad del Sr. Felipe V (que Dios guarde) abandonaron sus casas y haciendas, hecha en ejecución del Decreto de V. M. publicado en 9 de los corrientes*.